

"So'z ayladi insonni judo hayvondin..."

Бегона тилни мылтий ўзлиқдан бегонаташиб, ўзлиқни бой бериб эмас, балки ўзлиқда сабитлашиб, мылтий менталликда турғунлашиб үрганиш актнинг иши экантигини унумтаслик лозим. Бунинг мутлак бирланчи, фавқулодда мустаҳкам омили она тили түйгуси, она сўз сезгисининг соёломтиги ва баловатидир. Ана шундай соглашлик ва баловат ҳар қандай она тили илми ва таътимининг мунтазам мақсаду муддаоси бўймоғи керак.

Низомиддин МАҲМУДОВ,

Ўзбекистон ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти директори,
филология фанлари доктори, профессор

«СЎЗ АЙЛАДИ ИНСОННИ ЖУДО ХАЙВОНДИН...»

Қадим ўзбек тилининг қиёсиз зангилини ги ва рангистигини иддаосиз кўрсата билган, унинг адабийлик ўзанларидаги характеристикизнига мунтазамлик ва муқаммаллик баҳш этмоқдан ҳаёти равишда қуулурланган беназир сўз синонни Алишер Навоининг "Сўз айлади инсонни жудо хайвондин. Битки, дуҳори ишрифроқ ўйж ондин" деган ҳикматида тил зоҳиёни ва мавқудлигининг залвори ва зарурини мутлако бетакрор бир тарзда ўз тажассумини тоғлан. Айни шу тил деган мухташам ва муқаррар үлчовга кўра ер юзидағи бутун маҳлукот – яратик жоннолар тамомлан фарқли иккى улкан синофга ажралади, бани башарининг том тамалини тил ташқиёт қўлади.

Шунинг учун ҳам исчо минг йиллардирким, одам боласи ўнга мўтабар инсонлик рутбасини зро этган бу синоатининг магзини чакрип пайизда минг битта кўчага кириб чиқади, излайди, изланади, аммо ҳали-ҳамон бу тилсимот бағридаги моҳимт одам актига бўй бермайди. Энг қадимги даврлардан боштаб дунёнига тур-

ли шучмокларида тил ва унга даҳлдор ходисаларини турли даражаларда үрганишга ҳаракат келинган, аммо қаерларда измалтардир изганган, қаерларда измалтардир инсон актига сингмаган. Масалан, қадимги мисрликларнинг тил ҳаёздаги тасаввурларини таддиқ этган Н.С.Петровскийнинг кайд этишинча, эрамиздан олдинги иккичи минг йиллосларнинг ўрталарида мисрликлар тушунчасига кўра, "тапиремок" маъносида нутқи фельи факат уларнинг тилидада мавжуд бўлган, ўнга мавзакатлардаги бошка тил эталари эса "тапиремагантар", балки "тўлдирагантар". Қадимги мисрликларнинг англапариша, бу уларнинг оғзида тилнинг нотўри жойлашганини билан бўғлиқ, бўлган. Мисрликлар нутқини бевосита тил (орган) юзага келтириди деб жисоблаганлар ва бошка бир тилни үрганиш учун шунчаки оғиздаги тилнинг ҳолатини ўзгартириши, яъни аксинича ҳолатга келтириши кераклигига ишонгаслар. Кўришиб турганидай, бу гариф ва гаройиб тасаввурот маҳсулидан бошка нарса эмас.

